

DELO

GLASILO KPI ZA SLOVENSKO NARODNO MANJŠINO

TRST - 20. oktobra 1989 - Leto XLI. - Štev. 13 - Petnajstdnevnik - Quindicinale - Abbon. postale - Gruppo II/70 - 700 lir

DELO - glasilo KPI za slovensko narodno manjšino - Direktor ALBIN ŠKERK - Ureja uredniški odbor - Odgovarja FERDI ZIDAR - Uredništvo in uprava: Trst, Ulica Capitolina 3, tel. 764872 - 744047 - Dopisništvo v Gorici: Ulica Locchi 2, tel. 0481/84436 - Poštni tekoči račun 14454342 - Letna naročnina 12.000 lir - Stavek in tisk: ZTT, Ul. dei Montecchi 6

POJASNILO UREDNIŠTVA

ODGOVORNO NA VOLITVE ZA NOVI OBČINSKI SVET V MILJAH

Drage bralke, dragi bralci!

Očuvajmo trdnjavo sožitja!

Običajni poletni premor pri izhajanju Dela je bil letos nekoliko daljši. Bralcem smo zato dolžni odkritega pojasnila.

Vzroki zamude so trojni. Prvič so tu še neurejene razmere v uredništvu, ker sloni končna odgovornost za izid številke zgolj na razmah ene osebe. Drugič gre za težavno iskanje take vsebinske podobe našega lista, ki bi po najboljših močeh ustrezala bodisi omejenim sredstvom, ki jih partijska blagajna premore, ter pripravljenosti partijskih članov in sopotnikov do sodelovanja pri dopisovanju v Delo, kot tudi resničnim potrebam dejanskih in možnih bralcev po obravnavi in razreševanju družbeno, kulturno in politično najrelevantnejših vprašanj.

Tretjič smo se zato, da bi naštetim težavam bili kos, morali odločiti, da kar se da smotrno, varčno in sodobno uredimo stavek in tisk našega lista. O poskusih v to smer se je mogoče prepričati že iz tokratne številke, radi pa bomo upoštevali kritike, navete in priporočila bralcev.

V času, ki nas loči od zadnje številke, se je zvrstilo precej pomembnega dogajanja doma in v svetu, od burnega družbenega in političnega vrenja v deželah evropskega Vzhoda do sprejetja nove ustave SR Slovenije v dramatičnem vzdušju stopnjevanja pritiskov na vodstvo in politiko ZKS, od italijansko-jugoslovanskega srečanja vladnih predsednikov in zunanjih ministrov v Istri tja do poletnega viharja, ki je razburkal tržaško javno mnenje ob mirovniškem opominu ZKMI in KPI z obiskom taborišča na Rabu, tržaške rižarne in bazovskega brezna na dan obletnice opustošenja Hirošime. Odmevom na to potezo smo v tej številki odmerili več prostora, saj je domet ostalih dogodkov daljnosežnejši in se bomo k njim zanesljivo vrnili v prihodnjih številkah.

Dragi rojaki!

Ne vem, če vam je kdo že povedal, koliko Slovenci tvegamo v Miljah to jesen.

Od vojne sem so Milje imele "rdeče uprave", ki so naši skupnosti zastavljale kolikor toliko dobro in varno počutje.

V Miljah so namreč Slovenci doma. V občinskem svetu je vse povojno obdobje odmevala pogumna beseda ljudi, kakor Peter Viola, Kiljan Ferluga, Jurij Vodopivec. Ob vходу v mesto stoji nemi stražar sožitja, spomenik padlim s svojim dvojezičnim napisom, ki je mnogim trn v peti, kakor druge bode v oči slovensko šolsko središče. Z Društvom Slovencev ima uprava enakopraven in spoštljiv odnos. Pred slovenskimi zaselki in vasmi stoje dvojezične table.

Enim je to premalo, drugim preveč. Gotovo pa je, da so po zaslugi teh "rdečih uprav" Milje edina občina s pretežno italijanskim prebivalstvom, kjer uživajo Slovenci pravice, ki nam jih drugod odrekajo. Za primerjavo je dovolj zgovorno to, kar se dogaja nekaj sto metrov čez zaliv, v Šklednju, kjer Slovincu v rajonskem svetu ne dovolijo, da bi govoril v materinem jeziku.

Milje so "trdnjava sožitja", kar pa nekatere moti. Značilno je, da v svojih zakonskih osnutkih tako krščanska demokracija kakor tudi minister Maccanico miljskim Slovincem sploh ne namenijo kakih pravic.

Če bo demokristjanom in njihovim zaveznikom uspelo prevzeti oblast v Miljah, se bo za Slovence začela doba doslej neznane ne-

gotovosti in postopnega klestenja pridobljenih pravic. Končni rezultat bi bilo izenačenje položaja v Miljah s Trstom.

Ne samo zaradi koristi miljskih Slovencev, pač pa zaradi širših strateških interesov celotne slovenske narodne manjšine v boju za dostojno zaščito si ne moremo privoščiti nazadovanja prav v Miljah.

Možno je, da so se tudi pristaši "Frausinove liste" kdaj pa kdaj zmotili v odnosu do naših ljudi, vednar so pokazali tudi občutljivost za izrečene kritike in so morebitne napake skušali popraviti.

Res mi je žal, da ni bilo mogoče ponoviti dogovora o vključitvi kandidata SSK v "Frausinovo listo", zraven drugih slovenskih kandidatov, ki jih naša skupnost prav tako spoštuje. Krivda, da je

tokrat dogovor spodletel, gotovo ni samo na eni strani. Toda predstavljena lista SSK, glede na sedanje rezultate, vzbuja samo še dodatno zaskrbljenost, saj je le malo verjetnosti, da bi dobila svojega svetovalca. Pa je tudi sicer vprašljivo, za kakšna zaveznikstva bi se zavzel. V glavnem je ta stranka zaveznik KD, PSI in vladne večine.

Miljski Slovenci so na "Frausinovi listi" vse povojno obdobje izvolili svoje svetovalce in odbornike. Upati je, da jo bodo tudi tokrat strnjeno podprli in si tako zagotovili potreben vpliv na upravnopolitično dogajanje tudi v bodoče.

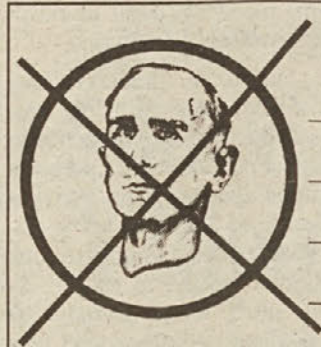
In če ne bo tako? Po toči zvoniti je prepozno....

sen. STOJAN SPETIČ

Kandidati Liste Frausin

1 Claudio MUTTON	17 Francesca MILLO
2 Giulia BARUT-Slavica	18 Tullio MORGUTTI
3 Willer BORDON	19 Claudio RIAVIZ
4 Edi CIACCHI	20 Mirna ROBBA
5 Damiana COLARICH	21 Romualdo RUSSIGNAN
6 Pietro CORDARA	22 Giovanni MENEGAZZI
7 Galliano DONADEL	SCORZONI
8 Roberto FONTANOT	23 Franco STEFANI
9 Luciano GALLEN	24 Bruno STEFFÈ
10 Angelo Ruggiero	25 Corrado ŠVAB
GIGLIO	26 Luciano TREMUL
11 Boris GRUDEN	27 Fabio VALLON
12 Geremia LIGUORI	28 Miriam ZECCHI
13 Annamaria MARINI	ZANIN
14 Giorgio MARZI	29 Roberta ZETTIN
15 Marina MARZI	30 Fulvio ZUPPIN
16 Miriano MERCANDEL	

KAKO GLASUJEMO ZA OBČINSKI SVET V MILJAH

Znak liste Frausin je prvi na levi zgoraj. Prečrtaj Frausinovo podobo!

Ob njej lahko vpišeš največ 4 preference s priimkom ali zaporedno številko izbranih kandidatov.

Glej, da volilnice ne poškoduješ ali pomažeš.

Prepogni in vrni jo predsedniku volilnega sedeža!

MILJČANKE IN MILJČANI! 22. IN 23. OKTOBRA GLASUJTE ZA LISTO FRAUSIN!

■ "Dragi tovariš Kiljan! Še na mnoga, zdrava leta ti kliče tudi DELO!"

SLOVENSKA MANJŠINA PO VRHU V ISTRI

Mehčanje polenovke?

Zbor izvoljenih Slovencev naj izdelava akcijski načrt proti zavlačevanju z zaščito in njenemu siromašenju

Nekoč smo zapisali, da je pri nas prevelik razkorak med laskavimi besedami in konkretnimi dejanji, pa se nekateri vseeno zadovoljijo s prvimi in ne pazijo, ali besedam zares sledijo dejanja, kot bi bilo treba.

V Bujah se je ponovila znana komedija: visokodoneče besede, veliko "dobre volje", obljube, obljube....

Potem so se italijanski državniki vrnili domov in požrli dano besedo. Rekli so, da bo vlada v najkrajšem času predložila svoj osnutek zakona za zaščito slovenske manjšine in da se bo pred tem posvetovala z njo o njegovi vsebini. Minil je dober mesec in o vsem tem ni ne duha ne sluha. Sploh se ne ve, kdaj bo zakonski predlog vlade izdelan, in če sploh je. Socialisti, ki se običajno zadnji zbudijo, so sedaj napovedali svoj poseg pri podpredsedniku vlade, da bi "Maccanicov osnutek" popravili. Lepo, toda osnutek je znan od pomladi, čemu tako dolgo čakanje in spet novo zavlačevanje?

Medtem se nadaljuje politika švedske prhe, ali tudi "mehčanja polenovke", da bi bila mehka in užitna, kar v prenesenem smislu pomeni udrihanje po Slovincih, da bi postali volnejši in popustljivejši, če že ne tako obupani, da bi jim vsaka godlja bila že užit-

na, samo da bi bilo vsega že enkrat konec.

V Trstu se protislovenski pritisk usmerja predvsem na javno rabo slovensčine, v Šklednju, v zdravstveni enoti in sploh povsod. Da bi Slovenci kljub temu ne protestirali preglasno, pa jim kdo omeni možnost, da bi med potrpežljivim čakanjem lahko dobili nekaj milijard za svoje kulturne ustanove, katere tare posebna stiska. To seveda oblastniki dobro poznajo, saj so jo samo ustvarili. Tudi težave manjšinskemu gospodarstvu niso bile naključne.

In vendar je bila nakazana pot: zbornica je že odobrila zakon o mejnih področjih in prispevek 24 milijard lir (v treh letih) za kulturne dejavnosti obeh manjšin. V senatu se je zataknilo, ker so se vladne stranke v palači Chigi dogovorile, da bodo zakon oklestile in, seveda, med prvimi je izpadel prispevek manjšinama. Vlada tega ni formalizirala, pa naj se PSI, če mu je zadeva res pri srcu, zavzame, da bi prispevek ostal tam, kjer je. Ali pa naj vlada izda takoj izvršljiv odlok, da se s tistim denarjem ustanovi sklad za kulturno pomoč manjšinama. Komunisti smo načelno proti zlorabi odlokov, v tem primeru pa bi vsekakor pobudo podprli. Vendar se orgija prevar in propagandnih potez ni zaključila. V

resnici je vlada pripravila finančni zakon ter proračun za leto 1990, v katerem ni niti ene lire za manjšino. To lahko beremo zelo jasno: Slovenci naj vedo, da v letu 1990 ne bodo imeli zaščite, niti prispevkov za njihove kulturne ustanove. In da bo sporočilo takoj vsem jasno, je deželna vlada Furlanije — Julijske krajine (v brk SSK in njeni udeležbi v koaliciji) na skrajno žaljiv način razdelila sredstva deželnim gledališčem: 600 milijonov opernemu gledališču "Verdi", 600 milijonov italijanskemu stalnemu gledališču v Trstu, 280 milijonov videmskega gledališču in... 20 milijonov stalnemu slovenskemu gledališču! Vnebovpijoča krivica, toda brez prave in ogorčene reakcije. Raje kdo razpihuje polemiko o tem, čemu KPI v deželni svet ni glasovala za resolucijo deželne večine o Slovincih. Ali naj povemo, zakaj smo se dobrohotno, obenem pa tudi kritično vzdržali? Ker je bilo stališče deželne večine dvoumno, ne glede na nasprotovanje preštvanju.

Vrnimo se k stvari. Še enkrat moramo ugotoviti, kako se stvari z nami vedno zapletajo. Najbolj tragično pa je, da je to tudi naša zasluga, saj smo Slovenci bili zadnje čase pasivni in smo v tej pasivnosti našli samo priložnosti za

medsebojno obračunavanje, nasprotnik pa je vse lepo izkoriščal. Komunisti poudarjamo, da je politična odgovornost vladne večine in strank, ki vlado podpirajo na vseh ravneh (od Trsta do Rima), če se stvari ne premaknejo niti za ped. Komunisti smo storili in bomo storili vse, kar je v naši moči, da se stvari izboljšajo, vendar potrebujemo tudi ustrezno podporo in mobilizacijo ljudi. Potrebni so enotni nastopi Slovencev, dvigne naj se glas demokratičnih Italijanov, ki so za sožitje in enakopravnost. V Rimu je te dni bila velika manifestacija proti vsem oblikam rasizma. Tja bi spadali tudi Slovenci in res smo bili, med organizatorji in med množico, kjer je bil vsem viden naš transparent z dvojezičnim imenom Trieste—Trst. KPI je predlagala, da se sestane zbor vseh slovenskih izvoljenih predstavnikov, kjer naj se prične razprava o tem, kaj nam je storiti, da opozorimo italijansko in evropsko javnost na naš problem in da postavimo politične oblasti pred njihovo odgovornost. Lahko bi razpravljali tudi o možnosti javne demonstracije po rimskih ulicah ali drugih oblikah boja, celo civilne neposlušnosti....

V parlamentu bomo medtem razpredli akcijo za obnovitev finan-

čnih postavk v korist manjšine. Značilno je, da se iz vrst deželne vlade slišita jadikovanje in tarnanje o tem, kako je bila prizadeta posebna avtomomija Furlanije — Julijske krajine. Ko pa smo voditelji dežele opozorili, da so sami krivi, če naša dežela ne uveljavlja svojih specifičnosti, začeni s slovensko manjšino in furlansko kulturo, pa nam odgovorjajo, da je Furlanija — Julijska krajina avtonomna zato, ker je izgubila Istro in Primorsko po vojni!

KPI je pripravljena podpreti boj za priznanje posebne avtonomije dežele in ustreznih finančnih sredstev, vendar morajo tudi vladne stranke pokazati, da to avtonomijo spoštujejo in da podpirajo pričakovanja Slovencev. V nasprotnem primeru je tudi taktična enotnost nesmiselna in kvarna.

V boju za ohranitev pridobljenih pravic, ki nam jih vladne stranke kratijo povsod, kjer je mogoče, so izrednega pomena tudi Milje. Poraz v Miljah z oblikovanjem uprave po zgledu tržaške občine in pokrajine bi namreč bil za tamkajšnje Slovence in sploh vso manjšino nepopravljiva tragedija. Upati je, da bodo splošni interesi naše skupnosti močnejši od trenutnih koristi te ali one stranke.

STOJAN SPETIČ

K ŠOPKU NA BAZOVSKEM »ŠOHTU«: 1

Za svet brez sovraštva

Vzgibi in cilji narodno osvobodilnega boja in revolucije pri nas so tako globoko človeški, da so tudi po preteku polovice stoletja še živi in prisotni med mladino, ki je osvojila predvsem njegove trajne moralne vrednote. Te so stremljenje po svobodi, neodvisnosti, pravičnosti, sreči.

Zavedamo se veličine ljudi, ki so se morali poslužiti nasilja zato, da bi ustvarili svet brez sovraštva, svet pravičnosti in nenasilja. Njihovo pravično nasilje je v vsej svoji zmagoslavni krutosti polagalo temelje cilju, ki je bil v svojem bistvu njegovo dokončno zanikanje. Bilo je dejanje ljubezni, zvestobe in obenem očiščenja.

Prav zato gojimo spomin na padle v tem boju, negujemo njihova obeležja, beležimo zgodovinske obletnice pomembnih dogodkov ter vsakokrat sedanje dogodke ocenjujemo v primerjavi s tedanjimi izhodišči. Proslave teh obletnic in spomin na padle so namreč najpomembnejši in vsakoletni trenutek preverjanja zvestobe in doslednosti. Tako prihaja občasno tudi do kresanja mnenj in razčiščevanj ob bazovski gmajni, pred spomenikom ustreljenim junakom, prvoborcem našega še nedokončanega boja.

SPOMIN NA HIROŠIMO

To, kar se je zgodilo prvo nedeljo avgusta pa je nekaj povsem drugačnega in vsakršno vzporejanje s komemoracijami in proslavami bi bilo zgolj posiljevanje danosti, polemično sprenevedanje.

Tistega dne je namreč potekala obletnica atomskega napada na japonski mesti Hirošimo in Nagasa-

ki, ki jo po celem svetu obhajajo z mirovnimi manifestacijami in povečevanjem vrednot nenasilja.

V tem okviru je predstavništvo KPI in ZKMI obiskalo troje krajev, ki s svojo različno tragičnostjo simbolično predstavljajo prehode naše skupne zgodovine na tem koščku Evrope in Jadrana, ko je govorilo Evrope in Jadrana, ko je govorilo nasilje jezike junaštva, pa tudi izdajstva, nasilja in sprave, življenja in smrti, ko je zavestno ali nehote povleklo v vrtince krvi velike in majhne človeške usode. Troje krajev, ki so si med seboj globoko različni po vsebini in pomenu, a so vsekakor zasekani v zavesti širokih slojev prebivalstva in še danes, pa čeprav z večasih izkrivljeno govoric, pošiljajo svoja sporočila tudi v današnji čas.

Najprej Rab, otok, kjer je italijanska vojska organizirala nečloveško koncentracijsko taborišče za civilno prebivalstvo Slovenije in Primorja. Tu je našlo strašno smrt na tisoče nedolžnih ljudi, starcev, žena, otrok.

In vendar je Rab s svojo strahoto ena izmed pozabljenih strani naše skupne zgodovine. Italijanska država, ki se je porodila v odporu, ga noče poznati in skriva nekdanjo sramoto. Pa tudi sicer ni Rab s svojim taboriščem kraj obujanja spominov, saj bi — po mnenju nekaterih — motil prešernost turističnih dejavnosti in razpoloženje gostov.

Izbrali smo ga tudi zato, ker smo hoteli opozoriti našo javnost na "bele lise" v skupni zgodovini, da bi nanjo gledali na celoten način, v vsej njeni razsežnosti in členovitosti.

Tudi Rižarna je, po svoje, "bela lisa" v zgodovini. Tam sameva na

robu Šklednja in je še vedno tujek v telesu tržaškega mesta. Pa ji dajo civilne oblasti blišč uradnosti samo ob svečanostih med 25. aprilom in 1. majem, ali ob novembrskem spominu na rajne. In vendar je rižarna višek organiziranega nasilja, nečloveški tvor pošastne nacistične ideologije, ki je v smrti črpala vir za svoj nadaljnji obstanek.

Tretje mesto, ki se je v nasilju in smrti zapisalo v našo skupno zgodovino je bazovsko brezno, "voht", ki smo ga v uradnem sporočilu partije jasno poimenovali, ko smo zapisali, da je to "kraj, kjer so pokopani nemški vojaki in kjer so potekale eksekucije fašistov, pa tudi nedolžnih državljanov". Trojna definicija, ki je nihče, niti poznejši polemiki ne zanikajo in je vsekakor v opreki s šablonskim pojmovanjem brezna, kakor ga prikazujejo protislovenski in antikomunistični krogi.

To brezno nosi pečat nasilja, ki je v mnogočem bilo nujno zlo, hkrati pa kraj, kjer je smrt neizbežna — pa čeprav osamljenih — nedolžnih žrtv slepega nasilja ali tudi pomote zgolj izjema, alipa posledica ideološke oziroma politične ozkosti.

Na ta tri mesta smo, kot znak dolžne pietete do mrtvih predvsem pa kot opomin sodobnikom, naj se odrekujejo nasilju, položili cvetje, prevezano z rdečim trakom in napisom, v slovenščini in italijanščini: "Za svet brez sovraštva".

To simbolično dejanje nikakor ni pomenilo vzporejanja ali izenačevanja padlih. To je jasno razvidno iz gornjih definicij in to je povedal ob zaključku pokrajinskega festivala tiska KPI na Pončani vsedržavni tajnik komunistične mladine Gianni Cuperlo.

■ Z letošnje počastitve bazovskih žrtv: pokrajinski tajnik KPI tov. Costa polaga venec na spomenik na pokopališču pri Sv. Ani.

Zanimivo je, kako se je v dnevnem časopisu pojavila globoko izkrivljena razlaga našega početja. "Piccolo" je spjel vodo na svoj mlin in je skušal prikazati obležitev hirošimske tragedije kratkomalo kot "Canosso komunistov", ki naj bi se vendar skesali svojih grehov in šli na grob lastnih žrtv. Kajti samo tako prikazovanje dogodka je "Piccolo", glasilo tržaškega šovinizma, omogočilo, da se je izognil širšemu zgodovinskemu mejniku. "Primorski dnevnik" pa je sprožil pravcato kampanjo proti KPI, pri tem pa ni štedil z lažmi in zamolčevanjem.

Stvar je šla še dlje v nekaterih zlonamernih ocenah in poskusih osebne diskreditacije, pri čemer so se odlikovali znani komentatorji pri zasebni radijski postaji na Opčinah in nekateri njihovi somišljeniki.

POLITIČNE ŠPEKULACIJE

Poteza tržaške KPI je naletela na raznolike reakcije. Razumljiva je predvsem prva osuplost naših ljudi, kar pritrjuje prepričanju, da stvari niso povsem jasne ter da imamo

opravka s tabuji in skrajno občutljivimi temami. Če bi o tem več pisali in razpravljali bi najbrž te avgustovske poteze ni bilo treba, ali bi opravili drugače, že pred časom.

V Trstu so najbolj nerodno reagirali desničarji in nacionalisti, saj so spoznali, da jim KPI izbija kopje, s katerim so doslej mahali proti "slavocomunistom". Seveda so na desnici zamolčali jasno razlikovanje, ki ga je KPI opravila in opravlja se danes med upravičeno usmrčenimi fašisti in nacisti (ali je kdo dvomil o tem?) in posameznimi nedolžnimi žrtvami, oziroma takimi, ki bi se v normalnih, pa čeprav napetih pogojih ne zaslužili smrti, pač pa drugačno kazen.

V političnih krogih so najbolj nestranni bili socialisti, ki so z izjavo njihovega pokrajinskega tajnika Perrellija zahtevali, naj KPI sedaj preklične nekdanjo podporo priključitvi Trsta k Jugoslaviji in "sedmi republiki" ter poziv komunistom, naj opustijo ali vsaj omilijo boj za dosledno enakopravnost Slovencev.

Demokristjani so reagirali raznoliko. Poslanec Coloni je hitel s

■ Nadaljevanje na 3. strani

■ Nadaljevanje z 2. strani

predlogom, naj bi se sedaj na "fojbi" zbrali vsi župani....Tega ne bo dočakal. Pač pa bi bilo prav, če omenjenega ministra za obrambo Martinazzolija pozove, naj vendarle omogoči dostojno ureditev openskega strelišča, kjer so padli obsojenci drugega tržaškega procesa in 109 talcev. Prav tako naj Coloni in KD pozoveta demokrščanskega župana Richettija, naj podpiše dovoljenje za postavitve spomenika padlim v Šklednju in pri sv. Ani.

Še bolj nesramen je bil predsednik deželne vlade Biasutti, ki je svoj čas forsiral povezavo med nekakšnim "slovenskim" kesanjem za fojbe in možnostjo njihove zaščite. Za človeka, ki je po Sloveniji obljubljal svoje posredovanje in ureditev manjšinske zaščite na zadovoljiv način je tako razmišljanje zares nizkotno. Taka reakcija desnice, socialistov in KD tudi dokazuje, da jim je pobuda KPI zmešala strene, saj ji, je očitno izbila iz rok dolgo let uporabljeno kopje političnega in moralnega izsiljevanja. Je pa njihova reakcija tudi dokaz, kako neutemeljene in neresnične so trditve (celo v "Katoliškem glasu"), da se je KPI hotela dobrihati desnici in nacionalistom. Naša pobuda je bila namenjena "živim ljudem", tisti civilni družbi, ki želi odpihati strupene vetrove hladne vojne in je pripravljena v skupnem iskanju resnice delati predvsem za jutrišnji dan, za drugačno kakovost medčloveških odnosov v našem mestu in celotnem obmejnem prostoru. Zato so pozitivno reagirali v katoliških krogih, o čemer pričajo osebne izjave in pisma, ki smo jih prejeli na sedežu KPI. Enako je reagirala mladina in veliko tržaških demokratov, nekomunistov in laikov.

Enako so pozitivno reagirali in ponudili svoje sodelovanje in gradivo domala vsi resni zgodovinarji, na Tržaškem in tudi v Sloveniji. Slednji so potožili, da še danes niso na razpolago arhivski dokumenti, ki bi omogočili razčiščenje nastavljenega problema.

TEZA O "MAŠČEVALNOSTI" NOB

Vsebinsko drugačne so bile nekatere reakcije v krogu slovenske manjšine. Poseg "Primorskega dnevnika" (tokrat v polnem sovoščju z dovčerašnjimi sovražniki pri "Radio Opčine") je namreč takoj preprečil resnejšo razpravo in s spretnim sprevedanjem vse spravil na tir emotivnosti, užalje-

nosti in navidezne obrambe doslednosti.

Glavni urednik PD M. Waltritsch je v svojem prvem "ogorčenem" komentarju razvil tudi čudno tezo o svojstvih NOB pri nas. Predvsem je NOB prikazal zgolj kot boj Slovencev proti italijanskemu fašizmu in "pozabil" na delež italijanskih borcev (tržaška brigada, furlanski garibaldnici, delavska enotnost v Trstu). Srž razmišljanja pa je bila "maščevalnost" našega osvobodilnega boja, kar daje razumeti med vrsticami, da so "fojbe" le slovensko maščevanje preteklih krivic in za v desetletjih prelito kri.

Nekaj podobnega trdi, z različnimi nijansami, tudi tržaški zgodovinar prof. Miccoli in podobno vzporejanje najdemo v razsodbi tržaškega sodnika Malteseja proti nemškemu voditelju Rižarne. Odkrito povedano je ta teza o "maščevanju" nevzdržna in zgodovinsko neresnična.

Če bi se Slovenci hoteli maščevati italijanski vojski in fašistom za vse prizadejano gorje, je bila za to edinstvena priložnost po 8. septembru 1943, ko je Italija kapitulirala in so se trupe italijanskih vojakov neorganizirano umikale domov. Dejansko pa so primorske matere bivše sovražnike oblekle v civilna oblačila svojih sinov, ki so bili v hribih ali celo v nešteti italijanskih taboriščih, od Raba do Cairra Montenotte. Tisoče italijanskih vojakov so sprejeli v partizanske vrste, da "očistijo italijansko zastavo madežev preteklosti". Seveda je ljudstvo, v Istri in drugod, obracunalo z najbolj razpiti fašisti in izdajalci, kar je normalno in razumljivo. To se je godilo povsod v Evropi in tudi v Italiji.

Prav odnos Slovencev do bežeče italijanske vojske predstavlja eno izmed najbolj svetlih strani naše zgodovine. Dokazali smo, da se borimo za svobodo svojega in drugih narodov, da ločujemo med režimom in ljudmi, ki so marsikdaj bili njegove žrtve. Postavljali smo temelje bodočemu sožitju.

Ne, naš boj ni bil maščevalen! Bil je pravičen, in zato lahko s ponosom o njem ogovrimo tudi po preteku pol stoletja.

Prav zato imamo pravico, da se lotimo nekaterih "tabujev", ki jih je obremenil z določeno zadrego spretno izkoriščal nasprotnik, da bi s svojo propagandno vojno prikazal slovensko narodno manjšino (in komuniste) kot krivce za množične pokole nedolžnih Italijanov.

Ločiti moramo neizbežno katarzo, ki je po vsej Evropi spremljala konec vojne, od ekscesov, ki so prav tako razumljivi, vendar

jih moramo obsoditi, ker so izjema. Kajti samo tako imamo pravico poudariti upravičenost in veličino našega osvobodilnega boja.

Ta veličina je v njegovi pravičnosti, ki vzdrži kakršnokoli kritiko zgodovine. Istočasno pa zrelost in objektivnost terjata od nas, da med "znamenji" tedanje časa spoznamo tudi taka, ki jih moramo obsoditi prav zaradi doslednosti in zvestobe izvirnim idealom NOB in revolucije.

Sovjetska "domovinska vojna" blesti v še čistejši luči odkar so v ZSSR priznali odgovornost Stalinove tajne policije za pokol poljskih častnikov v katinskih gozdovih. Tudi zgodovinarje NOB se sedaj loteva nekaterih doslej zamolčanem tem.

Pred dnevi je "Primorski dnevnik" objavil izpod peresa Dorice Makuc članek o znani partizanski zdravnici Franji, po kateri nosi ime bolnišnica na Cerkljanskem. Pri tem objektivno omenja tudi preganjanje in sumničenje te junakinje, ki je morala več mesecev zapustiti svoje ranjence in trpeti neznoša zasliševanja zaradi bedastega sumničenja in samovolje posameznikov. Ali se lahko vprašamo, koliko ranjencev je moralo umreti zaradi preganjanja dr. Franje Bojc?

Svojčas se mi je zdelo, da je najlepši dokaz visoke morale NOB tudi v tem, da so partizani neusmiljeno kaznovali borce, ki so kmetu ukradli nekaj hrane. Pred meseci pa sem poslušal pričevanje starega partizana, ki je moral streljati prijatelja, krepkega fanta iz Brkinov doma, ker je na cesti pobral kokoš. "V brigadi smo vsi jokali", mi je pripovedoval in ponavljal, da so za vzdrževanje discipline bile tudi druge kazni, ne samo odvečena krutost in nepopravljiva krutost smrti.

Bili so hudi, neusmiljeni časi, ko so se prav partizani borili za bolj človeške odnose. Tragični paradoks je bil prav v spoznanju, da so se morali za uveljavitev novih medčloveških odnosov poslužiti tudi krutosti nasilja, neusmiljene discipline, prekega sode, likvidacij.

Zato tudi jasno ločevanje med krivimi in nekrivimi. To je najbrž bilo težje nekdanj, v tistih časih, a nam ne sme preprečiti, da bi o tem ne razmišljali danes.

Naj bo torej jasno povedano: pobitih nacistov in fašistov ne obžalujem. Nasprotno, izkušnje povojnih let pričajo o tem, da so se premnogi izognili zasluženi kazni. Zadostuje en sam primer.

Zloglasnega Colottija je šele na begu, nedaleč od Benetk, prestregla italijanska partizanska kroglja. Nič se ni zgodilo ljudem, kot so bili Pagnini in Cocceani,

večini nekdanjim oblastnikom in zločincem iz rižarne. Poskrili so se in danes prihaja na dan tragično spoznanje, da je bil prav Trst varno zavetišče nacistom in vojnim zločincem iz vse Evrope.

Toda preprečiti moramo desnici, da bi s posameznimi nekrivimi (pomote, maščevanja osebne narave, zgrešene ovadbe, nepremišljen obračun?) dejansko opravičevala povojno metamorfozo, ko so bili krvniki prikazani kot žrtve, slednje pa kot krvniki.

Tudi zato sem polemično pristal na predlog socialistično-melonarskega poslanca Camberja, da bi raziskali zgodovinsko resnico o fojbah. Prepričan sem, da se mi, Slovenci, te resnice nimamo kaj bati. Tudi ni naključje, da je "Piccolo" moj odgovor na ta predlog skrival cel mesec in da je posl. Camber po objavi pisma v "Meridianu" odnehal s predlogom o raziskavi. Špekulacija jim ni obnesla.

Zaključek? Italijanski šovinisti skušajo Slovence naprtiti "fojbe" zato, da bi v njihovem imenu kratili naše pravice in zasenčili veličino našega boja. Zgrešeno pa bi bilo, če bi mi te "fojbe" obravnavali kot "tabu", zadržano, kakor če bi se nas vendar prijel občutek krivde za "zločine", ki jih nismo zakrivali. Bili so posamezni ekscesi, nepotrebni obračuni in nekatere je prva kaznovala prav jugoslovanska osvobodilna vojska. Ni naključje, da ležijo v bazovski fojbi tudi nekateri izmed krivcev za te eksece, katerim je sodila prav partizanska pravica.

Dejstvo pa je tudi, da so ti ekscesi pustili za sabo sled, nesamo med našimi očitimi sovražniki in fašisti....Čustvene sledi so prisotne tudi v slojih tržaških demokratov, predvsem katoličanov. Spominjam se, da sem se o tem pogovarjal s škofom Bello-mijem, pa tudi drugimi katoliškimi in demokrščanskimi predstavniki.

V zvezi s fojbami sem ostro polemiziral s sedaj že rajnim škofom Santinom in polemika se je nadaljevala z izmenjavo pisem tja do njegove smrti. Ko so me za neko televizijsko oddajo o Trstu (mis-

lim, da je bila "Benvenuti a Trieste" režiserja Lucchettija) vprašali, kaj mislim o fojbah, sem odgovoril, da predstavljajo neizbežno katarzo, a si ne želim nikoli več takega nasilja, niti špekulacij s perverzno računanjem koliko je bilo prelite krvi navsaki strani. Pred časom me je v "Meridianu" časnikar na koncu intervjuja vprašal, ali bi položil cvetje na fojbo. Odgovoril sem: "Da, če to ne pomeni rehabilitacije fašizma".

Podobno vprašanje so med evropsko volilno kampanjo postavili vsem kandidatom in v spomin se mi je vtisnil pritrdilni odgovor pisatelja Borisa Pahorja.

Močno emotivne reakcije na našo potezo, vsaj pri nekaterih posameznikih, naj bi dokazovale, da časi niso še zreli za hladno, zgodovinsko odmaknjeno obravnavo teh dogodkov in razčiščevanje "tabujev" iz polpreteklosti.

Jaz pa sem prepričan, da je ogromna večina ljudi zrela in da je znala ločiti pieteto, opomin in obsodbo nasilja od rehabilitacije fašizma, ki je ni bilo in nikoli ne bo.

Prepričan sem, da se moramo izvleči iz spirale, v katero bi najrajši potisnili nacionalistični propagandisti in črnobeli apologeti zgodovine. Lotimo se je tako, kot je treba. Komunisti v Trstu smo, v sodelovanju s slovenskimi zgodovinarji, to že pričeli, čeprav nekaterim to ni bilo všeč.

In če mi je dovoljena še zadnja provokacija (bogve, če bom doživel nove žolčne izpade?), naj povem, da sem med plovbo na Rab izpovedal sopotnikom, da bi šopek cvetja vrgel tudi v morje pri otoku Sv. Grgurja, kjer so v globinah zmlete kosti mnogih kominformistov, ki jih je smrt dočakala v taborišču nazloglasnem Golem otoku. Med njimi so tudi nekateri delavci tržiške ladjedelnice, ki so hoteli pomagati graditi socializem v Jugoslaviji.

Tudi ta je eden izmed ključnih prehodov naše skupne zgodovine in se ga šele sedaj lotevajo, kakor dachavskih procesov, ki so med drugim terjali tudi življenje nedolžnega tržaškega rojaka. Še kdo se spominja njegovega imena?

STOJAN SPETIČ

BESEDA OB SVEŽI GOMILI

Slovo od tovariša Viljema Sirka

Veliko prijateljev in tovarišev se nas je zbralo na kriškem pokopališču, da se poslovimo od zgledega in priljubljenega tovariša Viljema Sirka.

Križani so izgubili velikega in do skrajnosti požrtvovalnega vaščana, ki se je od mladih let in vse življenje boril in se vsestransko zavzemal za narodnostne ter delavske pravice.

Tovariš Viljem se je rodil pred 78-letji pri Krajčevih v Križu, v številni delavski družini. Kot mladenič je delal v tržiški ladjedelnici, kjer je utrjeval svojo anti-fašistično miselnost in postal značajan ter borben napredni bорец. Tudi v rojstni vasi je že v mladih letih sodeloval z drugimi vaščani v ilegalnem komunističnem gibanju, za kar so ga fašistični oblastniki pričeli preganjati. Leta 1935 so ga aretirali ter mučili v koronejskem zaporu v Trstu, kjer je bil zaprt eno leto.

Po odsluženem vojaškem roku je bil pokojni Viljem še dvakrat vpoklican v italijansko vojsko. Poslan je bil najprej v Abesinijo in potem v Sala od koder se je v decembru 1934 pridružil 1. Prekombrigadi. Odsel je v partizane, kjer so se že bojevali njegovi trije bratje. Bil je hraber in neustrašen bорец. Udeležil se je raznih velikih bitk, dokler ga niso

julija 1944 ujeli Nemci in ga odpeljali v nemško internacijo.

Tovariš Viljem se je po osvoboditvi vrnil domov ves izmučen. Kljub temu pa se je takoj z navdušenjem in nesebično oprijel dela v vaških naprednih organizacijah. Postal je zgledega in nenadomestljiv ljudski voditelj. Bil je vedno med pobudniki, ko je v Križu prirejal številne politične in kulturne manifestacije. Vzpodbujal je sotovariše ob raznih prostovoljnih delovnih pobudah.

Tovariš Viljem se je še posebno izkazal pri izgradnji in potem pri upravljanju kriškega Ljudskega doma, ki je v ponos Križanom in važna politična postojanka za vse okoliške vasi.

Pokojnik ni bil samo izjemen politični bорец, marveč tudi dober in skrben družinski oče. Zapuščala ženo Milko, hčerko Irmo in sina Klavdija z družinama ter brata in sestro. Svojem izrekam občutenostno sožalje v imenu tržiške federacije KPI in Združenja borcev ANPI.

Tovariš Viljem, poslavljamo se od tebe z največjo hvaležnostjo za tvoj cenjeni prispevek. Ostal nam boš v najlepšem spominu. Počivaj v miru.

JELKA GERBEC

■ Openska knjižnica "Pinko Tomažič in tovariši" je med prvimi priredila razgibano in odmevno javno obravnavo o vprašanih v zvezi z mirovniško pobudo KPI ob obletnici atomskega napada na Hirošimo letošnjega 6. avgusta. Za omizjem: ravnateljica knjižnice ter predavatelja profesor Jože Pirjavec in senator Stojan Spetič.

K ŠOPKU NA BAZOVSKEM »ŠOHTU«: 2

Pomembno a za enkrat še nedorečeno dejanje

Nepričakovan izziv k razmišljanju in k razpravi v času, ko so v ospredju splošnega zanimanja predvsem počitnice: pobuda predstavnikov KPI in ZKMI, da položijo šop cvetja tudi k bazovski fojbi je udarila kot strela z jasnega in vsaj delno prebudila slovensko narodnostno skupnost v Italiji iz poletne dremavice. Dejanje je zlasti na straneh Primorskega dnevnika izzvalo dokaj ostro razpravo, ki pa se je ustavila zgolj pri nekaterih površinskih aspektih dogodka in, zaenkrat, ni izzvala globljega razmišljanja kot bi ga tako, za Slovence v Italiji nedvomno prelomno dejanje zahtevalo. Kajti dejstvo — ne glede na to, kako ga nekdo ocenjuje — da predstavniki KPI in ZKMI, in med njimi slovenski senator, polagajo šop cvetja k bazovski fojbi, je za deželne, predvsem pa za tržasko razmere nedvomno dogodek prelomnega pomena. In kot tak vreden poglobljene razprave, ki ne sme postaviti v ospredje samo tistih argumentov, ki so dolga, celo predolga leta v ospredju sterilne polemike z italijanskimi nacionalističnimi krogi.

A pojdemo po vrsti. Novica, da bodo predstavniki KPI in ZKMI položili šop cvetja tudi pred fojbo je bila za slovensko narodnostno skupnost v Italiji (in najbrž ne samo v Italiji) nepričakovan šok. Šok je bil tem večji, ker je bilo tako dejanje povsem nepričakovano. Že res, da je partija v zadnjih petnajstih letih zavzela dokaj pogumna stališča, ki so zadevala širše probleme in ne neposredno nas in naših krajev. Iz-

java, da je oktobrska revolucija izčrpala svojo propulzivno moč, je naprimer lahko marsikoga zaskelela, vendar je ni občutil neposredno na svoji koži, kot je občutil šopek cvetja ob bazovski fojbi. Kajti to dejanje zadeva dogodke, v katerih so bili (splošno-rečeno) naši očetje protagonisti in ki so zato — pa tudi zaradi povojnega razpleta in nasprotij — tudi del nas, čeprav smo se rodili, ko je bila vojna vihra že mimo.

Tudi zaradi tega — in morda predvsem zato — bi tako prelomna poteza zahtevala drugačno, bolj temeljito pripravo. Sklep, da predstavniki KPI in ZKMI položijo šop cvetja k bazovski fojbi je bil nedvomno premišljen, nastal pa je — tako je bilo videti navzven — kot sad razprave v vodstvenih organih partije, ne pa kot sad širšega, kolektivnega razmišljanja, h kateremu bi lahko prispevala širša javnost.

S tega vidika je bila poteza nekoliko nerodna, pravzaprav ne povsem dorečena. Povsem drugače bi na primer bilo, če bi položitev cvetja k fojbi spremljal izid knjige o vprašanih polpretekle zgodovine in še zlasti o temah, o katerih vsa povojna leta plamti polemika, ali če bi o istih vprašanih priredili simpozij in povabili k razmišljanju in k soočenju širšo javnost. Na ta način bi izziv imel veliko večji domet, zarezal bi globlje v zavest tukajšnjih ljudi, predvsem pa bi spodbudil globljo in temeljitejšo razpravo in bi v večji meri prispeval k raz-

piranju tistih spon preteklosti, v katere smo še vedno vključeni tudi Slovenci.

Kljub nedorečenosti pa ostaja šopek cvetja ob bazovski fojbi pomembno in tudi pogumno dejanje, ob katerem se mora razviti bolj poglobljena razprava kot doslej. In morda bi kazalo, da bi partija priredila okoli tega vprašanja študijsko srečanje, ki naj bi pomagalo k preseganju — ne k pozabljanju — tiste preteklosti, ki še vedno vklepa naše kraje in ne dovoljuje, da bi se zazrli v prihodnost, da bi besede kot so sožitje, vzajemno razumevanje in spoštovanje dejansko "zaživele" in ne bi izzvenele kot zgolj obredni poziv.

Težavni odnosi med Slovenci in Italijani v Furlaniji—Julijski krajini še zlasti pa na Tržaškem so po mojem tudi posledica dejstva, da smo vsi — zlasti Italijani, a tudi Slovenci — še vedno vključeni v spono preteklosti, na katere občasno pozabimo, a ki pridejo vselej jasno do izraza, brž ko bruhne na dan polemika o nacionalnem vprašanju ali o posledicah vojne. In še danes, prav kot pred štirimi desetletji, ko so bile vojne rane še nezaceljene in je bila teritorialna pripadnost STO pod vprašajem, ravno tako žolčno prerokamo o Rižarni in fojbah, očitamo drug drugemu grozodejstva in okrvavljene roke. Glavno odgovornost za to imajo seveda nacionalistični krogi, ki se ohranjajo pri življenju z oživljanjem nasprotij preteklosti, in tiste zmerno sile, ki se sklicujejo na nacionaliste, da bi zavrle demokratično rast in razvoj tukajšnje

■ Na pokrajinskem aktivu slovenskih tovarišev: odkrito, prizadeto in odgovorno zagovarjanje mnenj.

družbe. Toda tudi levica, kljub nekaterim hvalevrednim naporom, ni napela vseh svojih intelektualnih moči, da bi s kritičnim razmislekom pripomogla k preseganju preteklosti in k razorožitvi nacionalističnih krogov.

Da ne bo nespornost: kritični razmislek ne pomeni postavljanja zgodovinskih dejstev in resnic na glavo, ne pomeni na primer enačenja Rižarne in fojb, še zlasti pa ne pomeni, da bi lahko z istimi merili ocenjevali načrtno fašistično nasilje in reakcijo tlačanih. Kritični razmislek o preteklosti pomeni predvsem poglobljeno ocenjevanje dogodkov tudi v luči spoznanj zadnjih časov predvsem pa s tisto distanco, ki jo omogoča časovna odmaknjenost. S tem ne bo z ničimer zmanjšan pomen boja protifašizmu in nacizmu, epopeja osvobodilnega boja ne bo zaradi tega manj slavna, ne bomo izdali junakov, ki so žrtvovali svoja življenja za svobodo. Obogateni pa bomo z dodatno analizo, z novimi pogledi, s sadovi razmišljanja, s podrobnejšim

poznovanjem napak, ki so jih zagrešili naši dedje in očetje. Predvsem pa bomo na novo kulturno oboroženi lahko drugače, bolj učinkovito kljubovali nacionalizmu, ki vsiljuje celotni tukajšnji družbi konflikte preteklosti.

Vse to seveda ni enostavno, in ni neboleče, ker ni lahko postaviti pod vprašaj samega sebe, je pa nujno za preseganje in razpiranje spon preteklosti, predvsem pa zato, da se lahko manj obremenjeno zazremo v sedanost in v prihodnost.

Šopek k bazovski fojbi je bil izziv v to smer. Prvo potezo pa morajo spremljati še druge (že omenjeni simpozij, zgodovinska študija, okrogle mize, itd.) sicer bo izziv ostal nedorečen, poletni viharček, ki je razburkal vodo na površju, a je šel v bistvu mimo brez posledic, predvsem pa brez sadov. Pobude v tej smeri pa niso samo naloga KPI. K razpravi bi morali prispevati vsi tisti, ki jim je iskreno pri srcu napredok tukajšnje družbe.

VOJMRIR TAVČAR

OBČINSKI SVET V DOLINI O ZAKONSKI ZAŠČITI SLOVENCEV V ITALIJI

Občinski svet občine Dolina je na redni seji 29.9.1989 predsedniku vlade in predsednikoma italijanskega parlamenta poslal še en poziv, da pospešijo postopek za odobritev tako pričakovanega zakona o zaščiti Slovencev v Italiji.

Pri tem občinski svet poudarja dejansko potrebo za podružbljanje pravic in jamstev za ohranitev in preživetje slovenske manjšine. Nedavno srečanje med

predstavniki italijanske in jugoslovanske vlade v Umagu se je gotovo odvijalo v duhu upoštevanja te potrebe, s katero se strinjamo tako mi kot italijanska narodnost v Jugoslaviji. To ni retorika, ampak iskrena obveza, da bomo dosledno delali za demokratično Italijo in za svobodno Evropo v svetu miru. Zadevno resolucijo so podpisali načelniki skupin: DC—Drozina, KPI—Ota, SSK—Mahnič, PSI—Coffoli.

George Orwell je v svojem znamenitem romanu "1984" opisal totalitarno družbo brez svobode in kjer je človeško dostojanstvo enako ničli.

Med drugim so bili ljudje prisiljeni vsak dan gledati in poslušati "Uro sovraštva", kajti samo divje sovrašтво je lahko obdržalo na oblasti "Velikega brata" in njegovo kasto biričev.

Na koncu ure vznemirjanja strasti in agresivnih nagonov protagonisti Orwellovega romana planejo pokonci in rjovijo svoj "Smrt, smrt, smrt...." Kdo je prikladal Orwella v naše kraje?

darovi in prispevki

Ob poravnavi naročnine so v sklad DELA prispevali tovariši:

JARC ZALA — Doberdob 8.000 lir.

V spomin na pokojnega moža Karla daruje ROZI GODNIC iz Nabrežine 10.000 lir za sklad DELA.

V spomin na Ferlugo Silvijo darujeta GIZELA in FULVIO ČUK 30.000 lir za sklad DELA. Ob 5. obletnici smrti Zofke Berdon daruje družina GRANDUČ iz Boljunca 10.000 lir za sklad DELA.

Ob 10. obletnici smrti drage mame se je z žalostjo spominja hčerka SANTINI MEULA ter daruje 20.000 za sklad DELA.

■ levo: Prizor ob manifestativno odprti meji v dolinski občini.

■ spodaj: Vse najboljše na novi poti Kraški nevesti in Kraškemu ženinu!

